

บทวิพากษ์การอธิบายปรากฏการณ์ตามแนวปรัชญาที่ต่างกัน CRITIQUES OF EXPLAINING PHENOMENA ACCORDING TO DIFFERENT PHILOSOPHIES

พนิดา ภู่งามดี*

Panida Phungamdee

*สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

Office of the National Economic and Social Development Council

E Mail : pani28@yahoo.com

Received : April 6, 2023

Revised : May 26, 2023

Accepted : May 31, 2023

บทคัดย่อ

เมื่อกล่าวถึงแนวทางการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ บนโลก ผู้ที่ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Naturalism) หรือสังคมศาสตร์ (Social Science) จะทราบว่า ทั้ง 2 ศาสตร์ดังกล่าว ต่างก็มีแนวทางการอธิบายปรากฏการณ์ที่แตกต่างโดยแนวทางส่วนใหญ่มีความตรงกันข้ามระหว่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวทางการอธิบายปรากฏการณ์ซึ่งกลุ่มวิทยาศาสตร์ธรรมชาติระบุว่าแนวทางของตนใช้การอธิบายตามตัวแบบเชิงเหตุผล (Causal Model) ด้วยเกณฑ์ที่เที่ยงตรงและเชื่อถือได้ (Validity and Reliability) และมีข้อโต้แย้งว่า แนวทางการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมศาสตร์นั้น ไม่มีตัวแบบและเกณฑ์ดังที่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติมีอยู่ อย่างไรก็ตามทุกศาสตร์บนโลกต่างก็มีส่วนดีและส่วนบกพร่อง เพียงแต่ผู้นำศาสตร์ต่างๆ มาใช้ประโยชน์นั้นควรรู้จักเลือกส่วนดีของศาสตร์หนึ่ง ๆ มาใช้ให้เหมาะสมกับสิ่งที่ต้องการศึกษา บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอบทวิพากษ์การอธิบายปรากฏการณ์ของแนวปรัชญา 3 แนวทาง คือ แนวทางของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Naturalism) และแนวทางของสังคมศาสตร์ 2 แนวทาง คือ แนวทางการตีความ (Interpretation) และแนวทางทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) โดยมุ่งนำเสนอให้เห็นถึงลักษณะร่วมและลักษณะต่างของแต่ละศาสตร์ รวมทั้งบทสรุปจุดอ่อนและจุดแข็งของแต่ละแนวทาง อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเลือกใช้แนวปรัชญาเพื่อการอธิบายปรากฏการณ์ได้อย่างเหมาะสมมากขึ้นต่อไป

คำสำคัญ: วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ, สังคมศาสตร์, แนวทางการตีความ, แนวทางทฤษฎีวิพากษ์

ABSTRACT

When we need to explain phenomena on the planet, those who study natural science or social science will know that both such sciences have different approaches to explain phenomena, which most of them are in opposite manner. Especially, an approach to explain phenomena stated by the perspective of natural science will focus on causal model based on validity and reliability. Also, the natural science perspective has an argument that approach to explain phenomena stated by social science perspective is viewed without reliable models and criteria. However, every science in the world has its pros and cons. The science applicants should know and choose the good part of a particular science to use in a suitable manner to find out what

the applicants want to study. This article aims to present a commentary on the phenomena explanation based on 3 philosophical approaches, including Naturalism, Interpretation, and Critical Theory, by presenting the common and different characteristics of each science including a summary of the weaknesses and strengths of each approach. This article will be useful for choosing a philosophical approach to explain the phenomenon more appropriately.

Keyword: Naturalism, Social science, Interpretation, and Critical Theory

การอธิบายปรากฏการณ์ตามแนวทางวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Naturalism)

เริ่มต้นด้วยแนวคิดของ Lawrence W Neuman ที่ได้อธิบายลักษณะสำคัญของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Naturalism) ไว้ว่า วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ มีเหตุผลในการศึกษาปรากฏการณ์โดยเน้นที่การคิดค้นกฎแห่งธรรมชาติเพื่อทำให้นักวิทยาศาสตร์สามารถพยากรณ์และควบคุมสถานการณ์ได้ มีมุมมองเกี่ยวกับความเป็นจริงทางสังคมว่าสังคมเป็นสิ่งที่มีความคงที่แน่นอนหรือเป็นระเบียบที่สามารถค้นพบได้ ทฤษฎีที่ใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์จะเป็นระบบเชิงตรรกะและอ้างเหตุผลแบบนิรนัย (deductive) ที่มีความเชื่อมโยงกันระหว่างการให้คำจำกัดความ (definitions) กฎเกณฑ์ (axioms) และกฎ (laws)

จากลักษณะสำคัญของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Naturalism) ดังที่ Lawrence W Neuman นำเสนอไว้ นั้น เมื่อพิจารณาควบคู่กับแนวคิดของ Alexander Rosenberg ที่ศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการอธิบายปรากฏการณ์ของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Naturalism) และสังคมศาสตร์ (Social Science) จะพบว่า Rosenberg มีแนวคิดที่ว่า สังคมศาสตร์ (Social Science) ขาดคุณสมบัติหลายประการ คือ ความน่าเชื่อถือในการคิดค้นองค์ความรู้ อำนาจในการอธิบายและการพยากรณ์ที่แม่นยำ รวมทั้งหลักแห่งความเป็นเหตุเป็นผล (causation) และหลักการนำไปใช้ได้โดยทั่วไป (generalizations) ในประเด็นนี้ Alexander Rosenberg ได้กล่าวถึงประเด็นคำถามที่ว่า ปรัชญาของสังคมศาสตร์คืออะไร ไว้ในหนังสือเรื่อง Philosophy of Social Science โดยได้เปรียบเทียบในมุมตรงข้ามระหว่างวิทยาศาสตร์ธรรมชาติกับสังคมศาสตร์ (Natural and Social Sciences) ไว้ดังนี้

วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural Sciences) มีการคิดค้นองค์ความรู้ที่เชื่อถือได้เกี่ยวกับโลกในเชิงกายภาพนับตั้งแต่ศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา ผลงานที่โดดเด่นเกี่ยวกับความจริงทางกายภาพที่เชื่อถือได้ คือ การคิดค้นองค์ความรู้ที่สามารถพยากรณ์ได้อย่างแม่นยำเกี่ยวกับตำแหน่งของโลกและนำไปสู่ความน่าเชื่อถือในการพยากรณ์สิ่งที่เป็นอย่างอื่น ๆ ในโลก นอกจากนี้ “การพยากรณ์” (prediction) ภายใต้วิทยาศาสตร์ธรรมชาติจะให้ความสำคัญกับ “การอธิบายที่ถูกต้องและเป็นระบบ” (precise and systematic explanation) และเน้นการใช้เทคโนโลยีในการควบคุมลักษณะเฉพาะของโลกแห่งธรรมชาติ ทั้งนี้องค์ความรู้ที่ยังคงอยู่อย่างยาวนานและถูกนำมาใช้ภายใต้กรอบแนวคิดของวิทยาศาสตร์ธรรมชาตินั้นไม่ปรากฏอยู่ในศาสตร์ต่างๆ ที่ว่าด้วยพฤติกรรมมนุษย์ (sciences of human behavior) ในขณะที่ **ศาสตร์ทางสังคม (Social disciplines)** แม้เวลาจะล่วงเลยไป แต่ศาสตร์ดังกล่าวนี้นี้ ไม่มีการส่งสมความคิดและองค์ความรู้ใดๆ เลย แม้ว่าจะเกิดองค์ความรู้มากมายซึ่งเป็นที่รู้จัก เช่น “Wealth of Nations” ของ Adam Smith งาน “Suicide” ของ Durkheim ทฤษฎี General Theory of Employment, Interest and Money ของ Keynes และทฤษฎี Behavior of Organism ของ Skinner เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีข้อโต้แย้งว่า แม้องค์ความรู้ภายใต้สังคมศาสตร์ที่กล่าวมาจะมีเป้าหมายในการพยากรณ์และการอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ (prediction and explanation) ซึ่งเป็นศาสตร์สำคัญตั้งแต่ยุคกรีกเมื่อศตวรรษที่ 5 (Greek Historian Thucydides, 5th Century B.C.) แต่คนบางกลุ่มโต้แย้งว่า สังคมศาสตร์ในเวลานี้ไม่ได้มีอะไรที่ดีขึ้นหรือดีกว่าสังคมศาสตร์ในยุคกรีก

เมื่อมีข้อโต้แย้งดังกล่าวข้างต้น Rosenberg จึงเสนอให้มีการพิจารณาว่ามีปัจจัยใดบ้างที่ทำให้ “สังคมศาสตร์” **ไม่มี** ความเป็น “วิทยาศาสตร์หรือศาสตร์แห่งเหตุผลและพิสูจน์ได้” ในระดับที่มากพอต่อการยอมรับปัจจัยหนึ่งก็คือ “วิธีการ” (method) ของสังคมศาสตร์ ทั้งนี้ ควรมีการปรับวิธีการทางสังคมศาสตร์ให้มีลักษณะของ “หลักการนำไปใช้ได้โดยทั่วไป” (generalizations) เพื่อนำไปสู่การรวบรวมทฤษฎีทางสังคมศาสตร์เข้าไว้ด้วยกันอย่างมีทิศทาง และทำให้อธิบายได้ว่า ทฤษฎีดังกล่าวสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร และมีอำนาจในการพยากรณ์และอธิบายปรากฏการณ์ได้มากขึ้นเพียงใด สาเหตุที่สังคมศาสตร์ ต้องปรับปรุงเรื่อง “หลักการนำไปใช้ได้โดยทั่วไป” (generalizations) หรือ “กฎ” (laws) นั้น เนื่องจากการควบคุมปัจจัยเชิงเทคนิคและความสำเร็จในเชิงพยากรณ์จะเกิดขึ้นได้จากการค้นพบ “หลักเกณฑ์ทั่วไปแบบไม่เฉพาะเจาะจง” (general regularities) ตัวอย่างเช่น หากเราต้องการกำหนดบางอย่างในอนาคตให้เป็นไปตามใจปรารถนา หลักเกณฑ์ดังกล่าวจะให้แนวทางกว้างๆ ว่า ต้องมีการควบคุมเงื่อนไขในปัจจุบัน หรือหากต้องการสกัดกั้นบางสิ่งในอนาคตที่ไม่พึงปรารถนาออกไปก็ต้องจัดระเบียบสภาวะปัจจุบันเสียใหม่ เป็นต้น เราสามารถทำเช่นนี้ได้โดยอาศัยองค์ความรู้เพื่อคาดการณ์อนาคตที่เชื่อถือได้ (reliable knowledge of future) ซึ่งอยู่ภายใต้ “กฎการควบคุมเงื่อนไข” (laws) นั้นเอง

นอกจากสังคมศาสตร์ยังถูกวิพากษ์ให้ปรับปรุงเรื่อง “หลักแห่งความเป็นเหตุเป็นผล (causation)” ที่ได้จากการสังเกต การทดลอง และการเก็บข้อมูล โดยหลักแห่งความเป็นเหตุเป็นผล (causation) จะมีประโยชน์ต่อการแยกแยะว่า ปรากฏการณ์ใดเป็นปรากฏการณ์ที่มีสาเหตุและนำไปสู่ผล และปรากฏการณ์ใดเป็นความบังเอิญ ทั้งนี้ Rosenberg ได้ระบุถึงนักปรัชญาชื่อ David Hume โดยนักปรัชญาท่านนี้ ได้กำหนดวิธีการ (methods) สำหรับนักวิทยาศาสตร์สังคม (social scientist) ว่า หากต้องการแยกแยะความเป็นเหตุเป็นผล (causation) ออกจากสภาวะที่ตัวแปรมีความสัมพันธ์กันน้อยมาก (mere correlation) ก็ต้องกำหนดความชัดเจนของกฎเกณฑ์ทั่วไปที่ได้รับการยืนยันเป็นอย่างดี (identifying well-confirmed regularities) เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ปัจจัยสาเหตุ (causes) นอกจากนี้ Hume มีความเห็นว่า แม้แต่ในชีวิตประจำวันคนเราได้นำ “กฎความจริงเชิงประจักษ์ในระดับง่ายและไม่ซับซ้อน” (rough-and-ready empirical regularities) มาใช้ประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม David Hume กลับมีความเห็นว่า วิทยาศาสตร์ธรรมชาติและสังคมศาสตร์ มี **“ลักษณะร่วม”** บางประการ โดย Rosenberg ได้หยิบยกแนวคิดของ David Hume นักปรัชญาชาวอังกฤษ ในส่วนที่เป็นความเห็นที่แสดงถึง “ลักษณะร่วม” ของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและสังคมศาสตร์ กล่าวคือ ทั้ง 2 ศาสตร์ ต่างก็ใช้ “กฎแห่งความจริงเชิงประจักษ์ในระดับง่ายและไม่ซับซ้อน” (rough-and-ready empirical regularities) ในการประเมินสถานการณ์และค้นหาความจริง นอกจากนี้ Rosenberg ยังระบุว่า แนวคิดของ Hume แสดงให้เห็นว่า เมื่อศาสตร์หนึ่งๆ ทำการศึกษาผลลัพธ์อันเกิดจากปัจจัยสาเหตุโดยศึกษาย้อนกลับไปสู่กฎเกณฑ์ทั่วไปทางกายภาพขั้นพื้นฐาน (fundamental physical regularities) จะพบว่า ปรากฏการณ์ต่างๆ นั้น เกิดขึ้นจาก “ปัจจัยที่สัมพันธ์หรืออาจไม่สัมพันธ์กัน” เพียงเท่านั้น จะเป็นอย่างไรไปไม่ได้ และการเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าว สอดคล้องกับกฎที่เรียกว่า “ความมีอยู่จริงของความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยทั่วไป” (universality of connection)

นอกจากนี้ “หลักการนำไปใช้ได้โดยทั่วไป” (generalizations) จะเป็นเกณฑ์บังคับให้มีการค้นหาความจริงอย่างเป็นเหตุเป็นผล (causation) โดยใช้ “การสังเกต” (observation) เป็นเครื่องมือในการทดสอบสมมติฐานเชิงอธิบายและเชิงพยากรณ์ (explanatory and predictive hypotheses) ซึ่งแนวทางการทดสอบสมมติฐานเชิงอธิบายและเชิงพยากรณ์ลักษณะนี้ Hume ระบุว่าเป็นกรอบความคิดที่ **สำคัญต่อศาสตร์ทุกศาสตร์** ซึ่งรวมทั้งวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและสังคมศาสตร์ เนื่องจากกรอบแนวคิดข้างต้นเป็นพื้นฐานสำคัญที่นำไปสู่การประยุกต์ใช้ “กฎ” (laws) เพื่อสร้างความชัดเจนของความเป็นเหตุเป็นผลในปรากฏการณ์ต่างๆ ได้ต่อไป

การอธิบายปรากฏการณ์ในแบบของแนวคิดการตีความ (Interpretation)

หลักของการตีความ (Interpretation) ยอมรับในการให้ความหมายที่แตกต่าง เน้นการอธิบายความจริงจาก “คนใน” (insider) แต่ไม่เน้นความเป็นตัวแทน และการสร้างกฎทั่วไปซึ่งต่างจากวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ **แนวคิดการตีความ (Interpretation)** มีหลักทั่วไปโดยสรุป คือ การตีความ เป็นรากฐานในการมองโลกและความเป็นจริง ทั้งนี้ ธรรมชาติของความจริงทางสังคม คือ สถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากมนุษย์เป็นผู้ให้ความหมายของความเป็นจริงนั้น เช่น ความหมายของการ “ชนวน” ที่อาจเป็น “การทรมานสัตว์” หรือ “การบำบัดรักษาพันธุ์” หรือ “การรักษาประเพณีดั้งเดิม” มนุษย์แต่ละกลุ่มจะตีความหมายปรากฏการณ์เดียวกันในแบบที่ต่างกันที่เรียกว่า การตีความหมายแบบ common inter-subjective meaning ทั้งนี้ นักคิดกลุ่มหลังสมัยใหม่นิยม (post-modernism) ระบุว่า ความจริงที่ได้จากการตีความของคนแต่ละคนนั้นสามารถต่างกันได้ในขณะที่การตีความแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Naturalism) จะเป็นการตีความแบบความจริงสากล (universal reality) อันเกิดจากการใช้ทฤษฎีเป็นกฎทั่วไปมาสรุปปรากฏการณ์ นอกจากนี้ เมื่อมีการตีความแล้ว ต้องสร้างความหมาย (meaning) ให้มีความสำคัญต่อชีวิตและโลกของตน (Nature of human being) ตัวอย่างเช่น ผลงานวิจัยของอาคม เดชทองคำ เรื่องหัวเชือกัวชน ที่นำเสนอผลการวิจัยว่า คนเลี้ยงวัวต้องทุ่มเทในการเลี้ยงจนกระทั่งต้องกินนอนอยู่กับวัวตลอดเวลา ผลการวิจัยส่วนนี้ แสดงให้เห็นว่า คนเลี้ยงวัวได้ตีความหมายของการเลี้ยงวัวว่ามีความสำคัญต่อชีวิตของตนอย่างไร และเมื่อตีความหมายได้แล้วจึงเกิดพฤติกรรมการเลี้ยงวัวที่ทุ่มเทดังกล่าวข้างต้น

การตีความยังให้ความสำคัญกับเกณฑ์การอธิบายความจริง นั่นคือ การอธิบายความจริงต้องอธิบายจาก “คนใน” (insider) โดยอาศัยความรู้สึกรู้สึก ความคิด และทัศนะของ “คนใน” มาสะท้อน “ความจริง” ของคนที่เรากำลังศึกษา ในประเด็นเรื่อง “คนใน” นี้ Clifford Greertz ได้กล่าวถึงในหัวข้อ “ทัศนะคนใน ความเข้าใจของคนนอก” ซึ่งปรากฏในหนังสือที่แปลโดย อคิน รพีพัฒน์ ทั้งนี้ Greertz ได้นำเสนอแนวคิดเรื่องคนในและคนนอกไว้ว่า

นักมานุษยวิทยาเป็นผู้เดินทางไปศึกษาในต่างแดน ในที่ซึ่งมักมีภาษาและวัฒนธรรมแตกต่างจากตนเอง ปัญหาสำคัญที่เขาประสบก็คือ เขาจะศึกษาและตีความหมายเหตุการณ์ พฤติกรรมการกระทำที่เกิดขึ้น ที่นั่นได้อย่างไร เขาควรจะตีความหมายของสิ่งต่างๆ เหล่านี้ เหมือนอย่าง “คนใน” คือ ชาวพื้นเมืองในท้องถิ่นท่า หรือเขาควรจะตีความหมายของสิ่งเหล่านั้นอย่าง “คนนอก” ที่เข้าไปศึกษาโดยอาศัยแนวคิดวิธีการที่เขาได้เรียนรู้และพินิจพิเคราะห์มาด้วย ปัญหานี้เป็นปัญหาใหญ่ในทางวิธีวิทยา และได้มีการถกเถียงกันเป็นอันมาก (อ้างในอคิน รพีพัฒน์, 2475 : 145)

จากแนวคิดของ Greertz ข้างต้น จะเห็นว่า มีความสัมพันธ์กับหลักการของการตีความในส่วนของเกณฑ์การอธิบายความจริง

การอธิบายปรากฏการณ์ในมุมมองของแนวคิดทฤษฎีวิพากษ์ (Critical theory)

การอธิบายปรากฏการณ์ในแบบของแนวคิดทฤษฎีวิพากษ์ (Critical theory) นั้นเน้นที่การสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสังคม โดยมุ่งสร้างความเปลี่ยนแปลงตามความปรารถนาของมนุษย์ผู้มีบทบาทในสังคม (social actor) อย่างไรก็ตาม มนุษย์ในสังคมนั้นมักไม่รู้ถึงความต้องการที่แท้จริงของตนเอง หน้าที่ของนักทฤษฎีวิพากษ์จึงต้องทำให้มนุษย์เกิดจิตสำนึกที่ถูกต้องเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น

Max Horkheimer นักสังคมศาสตร์สำนัก Frankfurt School ได้ให้นิยามความหมายของ “ทฤษฎีวิพากษ์” ไว้ว่า เป็นทฤษฎีทางสังคมที่ปรับไปสู่การวิจารณ์และการเปลี่ยนแปลงสังคม ซึ่งเป็นไปในทางตรงข้ามกับทฤษฎีแบบจารีต (traditional theory) ที่มุ่งเพียงทำความเข้าใจและอธิบายสังคมเท่านั้น ทฤษฎีวิพากษ์สังคม (critical social theory) คือ รูปแบบหนึ่งของความรู้เกี่ยวกับการตรวจสอบตัวเอง ซึ่งเกี่ยวพันถึงการทำความเข้าใจ

และการอธิบายในเชิงทฤษฎี เพื่อที่จะลดทอนกับดักในระบบต่างๆ ของการครอบงำหรือการพึ่งพา รวมทั้งเชื่อในประโยชน์ของการปลดปล่อยและในการขยายขอบเขตเกี่ยวกับความเป็นอิสระ และลดทอนขอบเขตของการครอบงำลง

ในขณะที่ Lawrence W. Neuman ได้กล่าวถึง ลักษณะสำคัญของแนวคิดทฤษฎีวิพากษ์ (Critical theory) ดังนี้คือ แนวคิดดังกล่าวมีเหตุผลในการศึกษาปรากฏการณ์ เพื่อสลายความคิดเก่าๆ เรื่องเล่าเดิมๆ และให้อำนาจแก่มนุษย์ในการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างจริงจัง มุมมองเกี่ยวกับความเป็นจริงทางสังคมว่า ในสังคมนั้นมีสิ่งที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและถูกครอบงำโดยโครงสร้างที่แอบแฝงซ่อนเร้น ส่วนมุมมองเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์นั้น เน้นว่า มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความสร้างสรรค์สามารถปรับตัวได้ และมีศักยภาพแฝงอยู่ แต่ถูกครอบงำจากความเชื่อที่ผิด (illusion) และการใช้ประโยชน์อย่างเห็นแก่ตัว นอกจากนี้ การอธิบายความจริงของปรากฏการณ์คือการวิพากษ์ที่ทำให้มนุษย์มีเครื่องมือที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงโลก

ลักษณะสำคัญของแนวคิดทฤษฎีวิพากษ์ตามแนวคิดของ Neuman ข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ทฤษฎีดังกล่าวเน้นการสร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในมนุษย์กลุ่มเป้าหมายและในสังคม แนวคิดของ Neuman สอดคล้องกับแนวคิดของ Max Horkheimer ในส่วนของการสร้างความเปลี่ยนแปลง แต่ Horkheimer มีจุดเน้นมากขึ้นในเรื่องของการลดทอนระบบหรือสิ่งครอบงำต่างๆ และขยายขอบเขตของการมีอิสระของมนุษย์ให้กว้างขึ้น

หากพิจารณาในระดับกลุ่มนักปฏิบัติการลัทธิต่าง ๆ จะพบว่า นักปฏิบัติการ 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มหลังสมัยใหม่ (Post-modernists) กลุ่มปฏิฐานนิยม (Positivists) และกลุ่มนิยามการตีความ (Interpretationists) ต่างก็นำแนวทางหลักของทฤษฎีวิพากษ์มาใช้ในการศึกษาและอธิบายปรากฏการณ์เช่นเดียวกัน ในมุมมองของกลุ่มหลังสมัยใหม่ (Post-modernists) มีเป้าหมายในการใช้ทฤษฎีวิพากษ์เพื่อเปลี่ยนแปลงมนุษย์ผู้มีบทบาทในสังคม (social actor) นอกจากนี้ยังมุ่งเปลี่ยนแปลงสถานการณ์ รวมถึงปรากฏการณ์ โดยต้องทำให้มนุษย์ผู้มีบทบาทในสังคม (social actor) มีจิตสำนึกที่ถูกต้องแท้จริง ทำให้รู้ถึงความต้องการที่แท้จริงของตนเอง ทำให้รู้ว่า “แรงผลักดัน” (motive) ของตนเองคืออะไรแนวทางของกลุ่มหลังสมัยใหม่ (Post-modernists) นี้ นำไปสู่ “การวิจัยแบบมีส่วนร่วม” ซึ่งสัมพันธ์กับแนวทางการอธิบายปรากฏการณ์ตามแนวคิดกลุ่มนิยามการตีความ (Interpretationists) ที่มักติดตามและศึกษาพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายด้วยการมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ยังสัมพันธ์กับวิธีการของกลุ่มปฏิฐานนิยม (Positivists) ที่ใช้วิธีการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายเพื่อขยายผลจากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจเชิงปริมาณ

บทสรุป : จุดแข็งและจุดอ่อนในการอธิบายปรากฏการณ์ตามแนวคิดแต่ละแบบ

จุดแข็งของการอธิบายปรากฏการณ์แบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ คือ การเน้นความแม่นยำของกฎที่ใช้วิเคราะห์ ความแม่นยำของเครื่องมือในการศึกษาปรากฏการณ์ ไปจนถึงความแม่นยำในการพยากรณ์ปรากฏการณ์ ในความเห็นของผู้เขียนบทความ เห็นว่า ความแม่นยำนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาปรากฏการณ์ที่เกี่ยวกับการรักษาความมั่นคงปลอดภัยทางการทหารหรือการทดลองทางวิทยาศาสตร์เพื่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ประเด็นเรื่องความแม่นยำในกฎเกณฑ์ที่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติใช้ศึกษาปรากฏการณ์ซึ่งเกี่ยวข้องกับมนุษย์นั้น อาจทำให้ผลการศึกษาที่ได้ไม่มีความลึกซึ้งหรืออาจบิดเบือน เนื่องจากกฎเกณฑ์จะมีผลต่อผู้ทำการศึกษาและผู้ถูกศึกษาในฐานะผู้อยู่ภายใต้กฎ เนื่องจากผู้อยู่ภายใต้กฎจะเหมือนกับการถูกบังคับชีวิตด้วยกฎของผู้มีอำนาจเหนือกว่า ดังเช่นที่ มิเชลล์ ฟูกูต์ (อ้างในนพพร ประชากุล, 2547) กล่าวไว้โดยสรุปว่า “กฎ” เป็นเรื่องของการใช้อำนาจและความรุนแรงเข้าไปบังคับยึดเย็ด บดบัง ปิดกั้น ขจัด หรือทำลายมิให้สิ่งต่างไปจากเอกลักษณ์และความหมายของสิ่งที่วาทกรรมนั้นสร้างขึ้นมาปรากฏให้เห็นได้ ทั้งนี้ กฎเกณฑ์ต่างๆ ถือเป็นวาทกรรม (Discourse) ซึ่งไฮร์ธัน เจริญสินโอฬาร (2543) ได้กล่าวว่า วาทกรรม หมายถึงระบบ และกระบวนการในการสร้าง (constitute) อัตลักษณ์ (identity) และความหมาย (significance) ให้กับสรรพสิ่งต่าง ๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง นอกจากนั้นแล้ว วาทกรรมยังคงทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นมานั้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง (valorize) จนกลายเป็นวาทกรรมหลัก (Dominant Discourse) ขึ้นมาในสังคม และยังมองว่า วาทกรรม คือระบบที่ทำให้การพูดและการเขียนถึง (รวมทั้งการปฏิบัติ)

ในเรื่องต่าง ๆ ในสังคมหนึ่ง ๆ เป็นไปได้ เพราะวาทกรรมจะเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ เงื่อนไข และกลไกต่าง ๆ ในการพูด การเขียน (รวมทั้งการปฏิบัติ) ในเรื่องราวหรือในรูปแบบต่าง ๆ ด้วย

จุดอ่อนของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติที่ระบุไว้ข้างต้น กลับกลายเป็นจุดแข็งของการอธิบายปรากฏการณ์ของสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะการอธิบายด้วยวิธีการตีความ (Interpretation) เนื่องจากการตีความจะเน้นการศึกษาความจริงเกี่ยวกับมนุษย์โดยให้มนุษย์ผู้ถูกศึกษานั้นเป็นผู้สะท้อนความจริงด้วยตนเอง นอกจากนี้การตีความไม่เน้นกฎเกณฑ์ของความแม่นยำและไม่มุ่งเน้นในการสร้างกฎทั่วไป (covering laws) สิ่งที่น่าสนใจคือการอธิบายอย่างลุ่มลึกเกี่ยวกับกรณีการศึกษา ทั้งนี้ในความคิดเห็นของผู้เขียนบทความเห็นว่าความไม่เน้นความแม่นยำของกฎในการอธิบาย หรือในการพยากรณ์นั้น ได้กลายเป็นจุดอ่อนของสังคมศาสตร์ ซึ่งถูกวิพากษ์มาอย่างต่อเนื่อง

ส่วนทฤษฎีวิพากษ์นั้น ในความคิดเห็นของผู้เขียนบทความ เห็นว่าการเน้นสร้างความเปลี่ยนแปลงของจิตสำนึกมนุษย์ หรือการเปลี่ยนแปลงปรากฏการณ์นั้น เป็นจุดแข็งของทฤษฎีนี้ ประโยชน์ของจุดแข็งข้อนี้ คือ หากมีนักวิจัยนำแนวทางของทฤษฎีนี้ไปใช้อย่างจริงจังก็จะเกิดการผลักดันให้ผลงานวิจัย กลายเป็นสิ่งขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหน่วยการวิเคราะห์ของการวิจัย หากเป็นเช่นนั้น ก็จะสะท้อนให้เห็นว่า ผลงานวิจัยสามารถสร้างผลกระทบทางบวกและสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ส่วนจุดอ่อนนั้น ได้แก่ การให้คำจำกัดความของคำว่า “ความเปลี่ยนแปลง” ว่าแต่ละคนกำหนดให้คำดังกล่าวมีความหมายว่าอย่างไร มีขอบเขตเพียงใด มีเกณฑ์ชี้วัดความเปลี่ยนแปลงอย่างไร หากผู้ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาปรากฏการณ์ครั้งหนึ่งๆ ต่างก็มีความเห็นไม่ตรงกัน ให้คำจำกัดความของคำดังกล่าวในทิศทางที่ต่างกัน ก็จะเกิดความขัดแย้งขึ้นได้ หากเป็นเช่นนั้น สิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาคือ การเปลี่ยนแปลงในทางลบแทนที่การเปลี่ยนแปลงในทางบวก

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนบทความมีทรรศนะว่าศาสตร์ทุกศาสตร์ต่างก็มีจุดแข็งและจุดอ่อนแต่ละศาสตร์จะสามารถเอื้อประโยชน์แก่ผู้ใช้ศาสตร์นั้นได้ก็ขึ้นอยู่กับว่าผู้ใช้นั้นมีศักยภาพในการคิดวิเคราะห์และเลือกศาสตร์มาใช้ได้ถูกต้องเหมาะสมกับสิ่งที่ศึกษาหรือไม่ สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งคือ ผู้ใช้ศาสตร์ใดๆ ก็ตาม ต้องมีจริยธรรมในการศึกษาหาความรู้ นอกจากนี้ หากรู้จักนำศาสตร์ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ร่วมกันอย่างมีบูรณาการผลการศึกษาที่ได้ก็จะมีมิติในการนำเสนอวิธีการแก้ปัญหาที่รอบด้านและจะเป็นประโยชน์ในวงกว้างต่อไป

บรรณานุกรม

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2543). *วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น = Development discourse*. พิมพ์ครั้งที่ 2 ฉบับปรับปรุง. วิชาษา.
- พริเบียร์, เบ็นท์ เขียน, อรทัย อาจอ่ำ แปล. (2546). *พื้นสังคมศาสตร์ : ทำไมการวิจัยทางสังคมจึงล้มเหลวและจะทำให้ประสบความสำเร็จได้อย่างไร? = Making social science matter : why social inquiry fails and how it can succeed again?*. คบไฟ.
- ฟูโกต์, มิแชล เขียน, นพพร ประชากุล, บรรณาธิการแปล, ทองกร โภคธรรม แปล. (2547). *ร่างกายใต้บังคับการ ปรุบบทแห่งอำนาจในวิถีสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- อคิน รพีพัฒน์, ม.ร.ว. (2475). *วัฒนธรรมคือความหมาย : ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- อาคม เดชทองคำ. (2543). *หัวเขือกว๊วชน*. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- โอคาซา, ซาเมียร์ เขียน, จุไรรัตน์ จันทรธำรง แปล. (2549). *ปรัชญาวิทยาศาสตร์โดยสังเขป*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- Martin, Michael , & McIntyre, Lee C. 1994. *Readings in the Philosophy of Social Science*. Massachusetts: MIT Press.
- Rosenberg, Alexander. 1995. *Philosophy of Social Science*. Colorado: Westview.